

**UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI, CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ȘTIINȚE POLITICE, ADMINISTRATIVE ȘI ALE
COMUNICĂRII
ȘCOALA DOCTORALĂ DE ȘTIINȚE POLITICE ȘI ALE
COMUNICĂRII**

TEZĂ DE DOCTORAT

**Conducător științific:
prof. univ. dr. ILIE RAD**

**Student-doctorand:
MIHAELA ADINA BUCUR (RUSU)**

**Cluj-Napoca
2022**

**UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI, CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ȘTIINȚE POLITICE, ADMINISTRATIVE ȘI ALE
COMUNICĂRII
ȘCOALA DOCTORALĂ DE ȘTIINȚE POLITICE ȘI ALE
COMUNICĂRII**

**JURNALISM ȘI COMUNICARE ÎN PRESA MUREȘEANĂ.
STUDIU DE CAZ:
COTIDIANUL *STEUA ROȘIE***

REZUMAT

**Conducător științific:
prof. univ. dr. ILIE RAD**

**Student-doctorand:
MIHAELA ADINA BUCUR (RUSU)**

**Cluj-Napoca
2022**

Încă din cele mai vechi timpuri, comunicarea s-a dovedit a fi un fenomen vital. Indiferent de forma sub care se manifestă, aceasta poate fi onestă, dar poate fi și viciată, urmărindu-se anumite interese. Impactul unei asemenea comunicări este major, minciuna și deformarea realității pot atinge cote semnificative și se poate ajunge la o finalitate opusă menirii sale.

Puterea a fost mereu una dintre cele mai înflăcărâte dorințe ale omului, iar puterea asupra politicii începe cu puterea asupra cuvântului. Ea prinde viață, din dorința de eficientizare a manifestărilor verbale, este conturată prin semantica limbajului, ce are în vedere reconstrucția realității, prin resemantizarea anumitor acte prezentate cu scopul de a câștiga simpatia, adeziunea auditoriului. Relația dintre limbaj și putere a fost mereu una foarte strânsă, o relație bilaterală, ce poate modifica uneori firul istoriei unui popor. A fost și este de asemenea o relație bazată pe interdependență, pe univocitate referențială, pe strânsa legătură dintre cei doi termeni, poate și datorită faptului că finalitatea unuia (în cazul nostru a puterii) se dobândește prin utilitatea, oglindirea, strălucirea și dăruirea celuilalt (în cazul de față a limbajului). Prin puterea semnificației sale, cuvântul este înzestrat cu un însemnat caracter evaluativ și îndeplinește astfel un dublu rol: atât de slujitor cât și de trădător. El poate înălța, poate face verosimilă orice minciună, poate crea imagini iconice fardând nemilos actualitatea, dar în același timp poate fi veninos, nimicitor. Deseori, cuvântul poate fi perceput doar ca un instrument al diseminării adevărului, dezvelit fiind de multiplele veleități ale limbajului.

Aria de cercetare a lucrării se rezumă la studiul de caz al cotidianului mureșean *Steaua roșie*. Abordarea transdisciplinară a subiectului, valorificarea aspectelor comunicative, sociologice și din domeniul jurnalistic, oferă complexitate cercetării și favorizează îmbinarea celor trei paliere într-o modalitate unică, ce definește realitatea cultural-socială a perioadei comuniste mureșene.

Alegerea temei a fost condiționată de locul copilăriei. *Steaua roșie* a fost timp de 37 de ani cotidianul reprezentativ al orașului meu natal. *Argumentul* cercetării reiese tocmai din importanța cunoașterii trecutului jurnalistic mureșean, din dorința de a reflecta un nivel microsocioal al realității locale transilvănene din perioada comunistă.

Steaua roșie nu a fost doar o modalitate de informare sau un instrument de entertainment. A fost totodată o altă lentilă prin prisma căreia se putea evidenția realitatea, un canal de diseminare a liniei politice și a ideologiei de partid, un mijloc de formare cultural și social. Odată cu trecerea timpului, *Steaua roșie* și-a pierdut propria demnitate, făcând benevol plecăciune

necesităților și dezinformării impuse de către puterea politică. Grafica și imaginația devin astfel instrumente care duc la autocaracterizare și la a fi vizibil într-o piață tot mai aglomerată din punct de vedere concurențial. Extrema limitare a temelor predilecte în primii ani de existență a cotidianului *Steaua roșie* este un alt aspect relevant al articolelor din presa acelor timpuri care se demonstrează a fi foarte asemănătoare între ele și foarte puțin variate. Regăsim același tipar și structură în toată zona Transilvaniei. Acesta este doar un aspect al uniformității și al controlului suferit de către informație într-un stat dictatorial.

Ca delimitare conceptuală, trebuie să menționăm că există o diferență netă între limbaj și limbă. Spre deosebire de limbă, care se prezintă ca un sistem de comunicare prin sunete, între oameni, limbajul apare ca un mijloc de comunicare funcțional, care favorizează cultura și socializarea. De cele mai multe ori, în funcție de condiții, limbajul este supus cerințelor puterii. În perioada comunistă, presiunea ideologico-politică a fost imensă, iar povara era greu de dus. Subordonarea ideologică presupune recodificarea mesajului, alterarea formei și a fondului pentru transmiterea ideilor propuse. Orice comunicare reprezintă o ideologie ce transmite informația într-o formă dorită de emițător, nuanțează și încarcă ideologic conținutul comunicării, îi conferă o mantie de coloratură dorită.

Se știe că presa reprezintă o realitate omniprezentă, a intrat deja în normalul cotidianului. Indiferent de raportarea noastră la ea, fie că ne folosim de ea pentru a afla ultimele știri, analize, reportaje sau că o parcurgem pur și simplu pentru a ne relaxa, nu putem concepe lipsa ei.

Presa apare deseori prezentată cu apelativul de *a patra putere în stat*, sintagmă din care reiese cu pregnanță atât rolul, cât și puterea pe care le deține. Rolul derivă din capacitatea ei de a răspândi informația la scară largă, ajungând până la variate categorii sociale, dar și din capacitatea ei de a influența opinia publică și de a sancționa eventualele abateri de la normă ale personajelor influente ale epocii. Presa are astfel, puterea de a determina chiar reacția publică la anumite acțiuni ale puterii și de a mobiliza masele, o putere care, dacă ar fi folosită în mod onest, ar constitui un puternic instrument de reglare democratică a societății. În regimurile totalitare, controlul asupra presei ajunge să fie ceva de nivelul evidenței, nici măcar aparențele nu mai sunt păstrate, totul e foarte brut și vizibil. Controlul asupra presei ajunge atât de pregnant încât îmbibă discursul jurnalistic la toate nivelurile. Astfel, chiar și cele mai banale știri ajung să transmită mesaje subliminale în sensul dorit de cei aflați la putere. Este o rețetă extrem de insidioasă,

aceasta de introducere a mesajului politic în toate știrile, stereotipiile astfel recurente ajungând să se impregneze în mentalul colectiv.

În perioada comunistă, funcția ideologică a mass-mediei și a jurnaliștilor săi, nevoia de a prezenta lucrurile așa cum ar trebui să fie nu cum sunt, au dus la o funcție de protecție foarte selectivă legată intim și exclusiv de valorile îmbrățișate de Partidul Comunist. Românii au primit informații predigerate, lipsite de autenticitate, foarte limitate, menite să convingă, să liniștească, să încurajeze, să distragă și să disimuleze. Zilnic avea loc ignorarea evenimentelor și a ideilor, distorsionarea sau inventarea lor. Singurele informații autentice găsite în paginile ziarelor erau necrologurile și știrile sportive sau, ocazional, dacă și când se potrivea cu politica regimului, unele relatări din presa internațională.

Mijloacele de informare în masă se bucură de o forță absolut remarcabilă, permițând accesul la variate categorii de persoane. Impactul acesta nu trece neobservat, atrăgând după sine consecințe diverse și nu neapărat dezirabile. Jurnalismul devine fragil atunci când i se opun forțe ale puterii de ordin politic sau economic care dețin un asemenea capital de putere încât să poată limita fără probleme libertatea presei.

Conform afirmației politologului preocupat de aspectele comunicării, Walter Lippmann: „Știrile și adevărul nu sunt totuna.” El susține existența unei conexiuni puternice între mass-media și opinia publică, legătură bazată pe doza subiectivității fiecăruia dintre noi, ce generează percepția diferită a realității, filtrată prin prisma sensibilității proprii sau a stereotipurilor. În această conjunctură chiar și reporterul influențează, voit sau nu, părerea lectorului asupra faptelor relatate. Presa devine astfel un instrument al puterii, discursul jurnalistic este transformat într-unul demagogic, propagandistic, a cărui forță este mare întrucât presa ajunge la diverse categorii sociale. Repetarea obsesivă a unor idei și clișee ideologice duce, inevitabil, la înrădăcinarea lor în mintea celor cărora li se adresează, transformând discursul jurnalistic într-unul vrednic supus al puterii politice.

Puterea mass-mediei nu poate fi nici negată, nici minimalizată. Impactul cuvintelor este covârșitor, atât în bine, cât și în rău. În acest context, un rol major îl are persoana care generează, redactează, prezintă mesajul mediatic, adică ziaristul. Acestuia îi revine o importantă și sensibilă sarcină de a fi credibil, onest, convingător și persuasiv; mai mult chiar, îi revine rolul de a informa, dar și de a forma opinia publică, bucurându-se de încrederea și prestigiul câștigat.

Un proces dificil de mare importanță este cel de a selecta din noianul de știri cotidiene pe cele mai relevante, cele despre care ziaristul presupune că vor atrage interesul publicului, după cum alege și să promoveze anumite știri sau evenimente în detrimentul altora. Selecția știrilor nu este întotdeauna un proces liber, ziaristii desfășurându-și activitatea în cadrul unui trust, care la rândul său are o anumită politică și orientare. Alegerea știrilor care vor apărea în paginile ziarului este un proces ce implică mai multe aspecte, atât de natură subiectivă, ținând de ideile, experiența și opiniile ziaristului, cât și obiectivă, ținând de circumstanțe exterioare acestuia. Uneori, publicul este plasat în poziție secundă, favorizându-se politica redacțională.

Principalul vector în cadrul comunicării mediatice îl reprezintă ziaristul, jurnalistul. Denaturarea discursului jurnalistic poate atinge cote incredibile când vorbim despre propagandă. Pe măsură ce se dezvoltă, se profesionalizează și atinge marje de influență impresionante, presa ajunge și un instrument de manipulare și de temut.

Această noțiune de propagandă a apărut după dezvoltarea jurnalismului, văzută ca o modalitate extrem de eficientă de răspândire rapidă a unei anumite ideologii. Informația transmisă prin intermediul mass-mediei este deseori o modalitate de persuasiune ideologică, cu precădere într-un cadru de dezvoltare rapidă și regimuri politice avid de manipulare ideologică. Astfel, misiunea pervertită a unor factori politico-economici direct interesați, poate transforma un instrument al progresului într-un mijloc de impunere a puterii și autorității. Proces de netăgăduit, propaganda însoțește tot mai apăsător comunicarea. Paradoxal este faptul că ea a luat naștere din chiar procesul democratic al dezbaterii de idei. Nu este vreo invenție a regimurilor totalitare, însă acestea au perfecționat-o și au dus-o la cote inimaginabile.

În democrație, presa expune dezbaterile de idei, ideologia părților angrenate în lupta politică, în timp ce, în regimurile totalitare, presa ajunge un instrument de prezentare exclusivă a ideologiei puterii, eliminând ideea de dezbateri, de competiție. Din toate aceste considerații reiese cu pregnanță statutul de subordonare a presei în regimurile totalitare. Regimul comunist a excelat în acest domeniu. Presa a prezentat interes pentru regimurile de acest tip doar prin prisma subordonării și folosirii ei. În acest context, nimic din caracterele consacrate nu mai este de actualitate, presa e doar instrumentul puterii, folosit în interes personal.

Regimurile totalitare au folosit mai multe pârghii pentru a controla și totodată folosi eficient instituția presei. Printre cele mai eficiente și mai des folosite putem enumera: *ideologia, manipularea și persuasiunea, propaganda și limba de lemn.*

Un alt element extrem de important, practic inerent unui regim dictatorial, îl reprezintă instituția cenzurii. Cenzura este necesară acestor regimuri totalitare, pentru a asigura diseminarea în spațiul public doar a informațiilor care nu contrazic linia oficială, urmărindu-se deci eliminarea oricăror informații sau idei disonante.

În statele comuniste, cenzura a avut un rol central. Întreaga putere era concentrată în mâinile unei singure structuri, partidul unic, nu mai existau partide de opoziție și prin urmare nici presă care să prezinte alte idei. Practic singura voce care se mai auzea era cea oficială. Cenzurii i-a revenit rolul de a stabili ideologia care trebuia propagată și care totodată trebuia să prevină sau să sancționeze posibilele abateri, urmărindu-se nici mai mult, nici mai puțin decât încercarea de remodelare a gândirii populației.

Construcția noilor clase sociale și atingerea gradului de conformism social în statele socialiste au determinat includerea mass-mediei în arsenalul instrumentelor de propagandă și agitație, mijloacele de comunicare devenind astfel canale oficiale prin care partidele comuniste ghidau masele și comunicau cu acestea.

În perioada stalinistă, cu precădere până în anii 1965, rolul presei era unul foarte important întrucât aceasta reliefa marile victorii ale socialismului și avea un puternic efect propagandistic, de încetățenire a încrederii în societatea socialistă nou constituită, iar ziariștii mergeau pe teren, în fabrici, în uzine, în unități agricole și subliniau realizările fără a critica. În 1965 odată cu venirea noului lider, rolul presei se schimbă substanțial. Nicolae Ceaușescu (interpretat fiind ca un reformator al societății) a reușit să declanșeze producerea unor transformări rupte de relațiile cu Uniunea Sovietică, modificări sesizabile în toate domeniile existente. Odată cu noul statut, se poate caracteriza perioada românească a socialismului, un socialism de sorginte românească.

Exprimarea jurnalistică îmbină deopotrivă candoarea stilului literar și exigența celui științific, împrumutând atât mărci expresive ale literaturii cât și terminologia specifică limbajului de specialitate, împletindu-le armonios în vederea obținerii unui articol perfect. Alteori însă, utilizarea exacerbată a terminologiei și limbajul alambicat trădează necunoașterea în profunzime a subiectului propus spre dezbateră. Într-un articol scris, un rol foarte important îl regăsim la nivelul echilibrului. Un cuvânt în plus sau un cuvânt lipsă pot schimba de multe ori semnificatul întregii fraze. Anumiți termeni utilizați în exces pot contura atitudinea subiectivă a relatării evenimentului. În situația contrară, cuvintele lipsă pot lăsa loc de interpretare subliniind

dezinteresul sau informarea insuficientă. Tocmai de aceea, în meseria unui jurnalist, curiozitatea epistemică trebuie să se mențină mereu activă, obiectivă, permanent. Doar astfel se pot obține articole de succes. Triada ce stă la baza arcadei limbajului politic sau ideologic comunist poate fi rezumată la împletirea diferitelor cuvintele cheie într-un slogan reprezentativ ideologiei ce impune o anumită doctrină. Limbajul se remarcă drept un instrument al comunicării evenimentelor și o formă de manifestare, puternic dominate de un vădit substrat simbolic. Prin caracterul său explicativ, cuvântul este supus unei decodificări astfel încât să fie pe înțelesul tuturor celor ce îl citesc. În perioada comunismului se remarcă un limbaj totalitar al cărui eclecticism caracterizează tipologiile discursive. Primează degradarea regulilor gramaticale dar și utilizarea unei limbi de lemn exacerbat exemplificată prin mesaje mobilizatoare și triumfaliste dar și prin intruziunea politicului în orice tematică a scrierii.

Discursul ideologic se dovedește a fi un text cu conținut referențial vid în care primează o pauperizare a vocabularului. Limbajul politic scris devine astfel doar o înșiruire de semne supuse anumitor reguli, ce poate fi interpretată prin relația de interdependență dintre cele trei paliere și anume cel sintactic, semantic și pragmatic. Realizarea unui discurs demn de invidiat presupunea acordarea unei atenții sporite atât componente lingvistice ce viza înțelesul literal cât și componente retorice ce favoriza interpretarea enunțului trecut anterior prin întreaga procesare a informației cu toate etapele specifice. Textul era mai întâi selectat, filtrat și editat urmând a fi apoi încadrat pe genuri și stiluri jurnalistice corespunzătoare.

Caracterul moralizator al discursurilor comuniste transpare prin dese înșiriri monotone de cuvinte, ori exploatarea seriilor sinonimice ce desemnează un stil greoi și impersonal conturat atât prin clișeizare cât și prin rigiditate. Frazele corecte, însă lungi, arborescente și lipsite de sens sunt bazate pe schematismul realizat la nivelul construcțiilor verbale.

Toate aceste elemente menționate mai sus reîntregesc și confirmă natura proteiformă a limbajului cu o puternică atitudine părtinitoare, clădit cu scopul îndoctrinării, al propovăduirii propagandistice și al susținerii unei atitudini părtinitoare a ideologiei.

Articolul comunist era clădit pe un puternic limbaj ideologic ce utiliza protocoale lingvistice de distanțare pentru a se remarca. Spre deosebire de primii ani ai apariției ziarului local *Steaua roșie*, ani în care jurnalismul era doar o activitate conjuncturală, în perioada relativei liberalizări s-a remarcat un salt calitativ ce a permis îmbinarea unor strategii discursiv-argumentative care favorizau o accesibilitate la nivelul lexical. Imperfecțiunile de formă au fost

revizuite, iar competențele interpretative elaborate au dat naștere unor fenomene discursive noi, ce urmau a sta în anii următori la baza fenomenului de mitizare a conducătorului. Morfemele au dobândit încet-încet un rol informativ ce contura enunțuri care se încadrau în asentimentul filtrului epistemologic al opiniei publice. Limbajul politic al acestei perioade a favorizat introducerea termenilor noi și a fost dominat de variate strategii argumentative. Eterogenitatea lectorilor făcea ca tematica articolelor să fie una variată și să vizeze conținuturi simple, atractive, accesibile tuturor claselor sociale dornice de informare. Mesajul articolelor scrise avea uneori orientare retrospectivă, alteori o viziune prospectivă asupra situației redate. Impunerea discursului ideologic era însă deseori știrbită de caracterul artificial, redat prin evitarea cuvintelor concrete și metaforizarea excesivă. Presa era dominată de o teorie autoritaristă ce nu tolera trădarea, dar putem aminti în același timp și influența unei teorii sovietice care presupune un complex fenomen de metamorfozare a presei într-un partener al educării ideologice. În această perioadă presa scrisă a fost atât o modalitate de educare, de preamărire sau de monopolizare cât și de control asupra informației. Presa a devenit încet, încet o armă a puterii, iar gazetăria, era percepută ca o profesie și nu doar ca o delectare.

La baza realizării studiului de cercetare s-a aflat stabilirea mai întâi a ipotezei, ulterior a metodelor, tehnicilor și instrumentelor ce au fost folosite. Pe de o parte au fost selectate metode riguroase de interpretare a datelor care au conturat cercetarea calitativă din care derivă analiza teoriei. Pe de altă parte, dintr-o perspectivă a analizei calitative putem discuta în cadrul lucrării noastre despre un nivel microsorial al realității pentru că aceasta este vizată pe plan local.

Relevanța punctului de vedere poate fi percepută din două perspective diferite, una a cercetătorului, modalitate etică de abordare cantitativă, sau una a subiecților, ce presupune abordarea personalizată a interpretărilor cotidiene.

În realizarea acestei teze s-au selectat variate unități de cercetat realizându-se o eșantionare teoretică. Relația dintre cercetător și subiect poate fi analizată tot din perspectivă calitativă reflectând o poziție *din interior*. Culegerea datelor a avut loc într-o perioadă de timp bine determinată, episodică, detaliu ce a dus la conturarea aspectului cantitativ. Printre metodele cantitative utilizate aș putea număra *observația, interviul semi-structurat, analiza documentelor* al căror rol este de a spori baza noastră de cunoștințe. Au fost cumulate date complexe analizându-se numerele cotidianului păstrate în arhiva Bibliotecii Județene Mureș. Totodată, am luat legătura cu mai mulți reprezentanți, colaboratori, membri ai corpului redacțional al ziarului

local *Steaua roșie* și am apelat la un procedeu de investigație științifică, adresându-le un set de întrebări în baza unui interviu semi-structurat. Această parte a investigației sociologice a cuprins mai multe întrevederi, convorbiri bazate pe dialog a căror finalitate l-a reprezentat interogatoriul, modalitatea de a afla informații prin interviu. Nume mari din colectivul de redacție mureșean au fost de acord să fie intervievați, iar părerile expuse să fie cuprinse în lucrarea de față. Îi amintim cu drag pe Ioan Cismaș, Ioan Husar, Zeno Fodor, Boros Ștefan maeștri locali aflați în slujba poporului de mai bine de 50 de ani, dar și pe Mariana Cristescu Florea, Martha Izsak, Nicolae Băciuț, Răzvan Ducan, a căror experiență de scriere a îmbogățit perioada premergătoare revoluției, dar și cea postdecembristă. Interviurile acordate creionează piese importante pentru o interpretare corectă a istoriei, care risca să fie distorsionată în schimb prin aplicarea revizionismului ideologic al PCR în modalitate exagerată, regim ce a vizat menținerea constantă a controlului asupra fermentelor schimbării și dialecticii politice care se manifestau în societatea românească.

Informațiile sub formă cuantificabilă, au fost valorificate prin intermediul unui chestionar realizabil prin eșantionare. Sondajul de opinie a avut ca scop identificarea unor detalii despre o anumită categorie de cititori și stabilirea impactului pe care l-a avut asupra memoriei colective locale existența acestui ziar cotidian. Respondenții, în număr de 468, au fost reprezentați de acea categorie de cititori ai presei comuniste mureșene, care astăzi au vârsta de 45 sau mai mulți ani. Ceilalți erau la vremea revoluției prea tineri să-și poată aminti date despre presa scrisă a acelor timpuri și detalii despre influența cuvântului scris asupra vieții cotidiene a oamenilor din popor. Întrebările adresate respondenților chestionarului corespund indicatorilor vizați și derivă din ipotezele cercetării. Itemii sunt redați prin întrebări simple, relevante, cu un limbaj perceptibil, o claritate și o simetrie specifică.

Stilul textului lucrării de cercetare se distinge atât la nivel calitativ printr-un limbaj natural cât și la nivel cantitativ prin existența unor tabele, a unor grafice și figuri care au facilitat interpretarea chestionarului.

Această lucrare de doctorat *este structurată* în două mari părți, organizate în șase capitole și înglobează, într-un studiu de caz, parcursul jurnalistic, comunicativ și sociologic al cotidianului mureșean *Steaua roșie*.

Prima parte, cuprinde aspecte teoretice ale conceptului de comunicare. Imensul progres înregistrat în domeniul tehnicii și științei a atras după sine modificarea ireversibilă a vieții sub

toate aspectele ei. Comunicarea se diversifică, câștigă în complexitate și devine indispensabilă în viața oamenilor. Ea ne apare ca un fenomen vital. Este prezentă în toate domeniile, bazându-se pe puterea cuvintelor și a contactului social. Nu mai puțin adevărat este faptul că există și semnificative efecte negative. Comunicarea poate fi onestă, dar poate fi și viciată, urmărindu-se anumite interese. Impactul unei asemenea comunicări alterate este major, minciuna și deformarea realității pot atinge cote inimaginabile și se poate ajunge la o finalitate opusă menirii sale.

CAPITOLUL I ilustrează DELIMITĂRI CONCEPTUALE privitoare la COMUNICARE ȘI JURNALISM. El presupune o înglobare a aspectelor teoretice, a delimitărilor conceptuale ale comunicării și ilustrează atât tipurile de comunicare în rolul lor de cadru conceptual cât și evoluția comunicării de la minimalism la complexitate. Totodată am încercat să accentuez influența mass-mediei și importanța jurnalismul de calitate, dar și denaturarea discursului prin anumite mijloace de aservire și control.

Partea a doua cuprinde celelalte cinci capitole și prezintă cotidianul mureșean *Steaua roșie* sub forma unui studiu de caz, înglobând toate constatările notate de-a lungul analizei.

CAPITOLUL II conturează METODOLOGIA CERCETĂRII. El debutează prin expunerea contextului și a obiectivelor. Este menționată apoi ipoteza lucrării, dar și poziționarea epistemologică și metodologică. Partea finală dezvăluie operaționalizarea constructelor ipotetice creionând analiza, interpretarea cercetării și totodată menționarea rezultatelor.

Relevante aspecte teoretice sunt cuprinse și în cartea *Public Opinion* scrisă de Walter Lippmann, lucrare ce a stârnit în momentul publicării diferite controverse datorită noilor abordări și răspunsurilor referitoare la rolul opiniei publice, un „despot capricios” în luarea deciziilor sau a implementării propagandistice. Ființa umană reacționează în baza unei imagini prezentate în mod subiectiv, răspunde acestui mediu de ficțiuni însă nu și realității în sine, realității propriuzise. În schimb, urmările comportamentale ale individului apar și se concretizează într-un raport ternar ce include *scena – imaginea – reacția* plăsmuite în realitatea efectivă.

Aceste simplificări cognitive ale realității pot suferi în timp anumite distorsionări, prioritizându-se astfel anumite elemente și valori diferite ce implică în modalitatea efectivă și psihologică individul. Distorsionarea percepției se află în raport de interdependență cu reprezentările noastre, iar imaginile pot influența într-un fel veridicitatea faptelor. În funcție de viziunea subiectivă, aceeași situație poate fi percepută în mod diferit de către persoane diferite.

Modelul de analiză l-am descoperit consultând prestigioasa lucrare a lui George Em. Marica intitulată *Foaie pentru minte, inimă și literatură* în care autorul prezintă publicația pe genuri literare. Deși există trei tipuri de comunicare mediatică: scrisă, verbală (radio) și bazată pe imagine (tv), în redactarea lucrării am efectuat o analiză concentrându-mă doar asupra comunicării scrise.

Opțiunea metodologică a cercetării este dictată prin conturarea, creionarea universului cu ajutorul perspectivei *ontologice* care ghidează cercetătorul spre cunoaștere, spre o înstituire a sensului cercetării și o construire a realității sociale prin limbaj. Cadrul metodologic a fost redat de partea *empirică* ce asigură un răspuns întrebărilor de cercetare.

Sub aspect metodologic am practicat *analiza documentelor*, articolele de presă intrând în categoria unor documente sociale cu particularități specifice. Am solicitat *interviuri* (după un ghid semi-structurat) unor jurnaliști, scriitori, redactori și corespondenți ai colectivului redacțional al ziarului *Steaua roșie*. Finalitatea întrevederilor a fost de a evalua succesul sau insuccesul acestui tip de comunicare. Totodată, am încercat să dedic un loc important *analizei de conținut*, utilizând ca metodă *sondajul de opinie*. Instrumentele pentru care am optat sunt atât *chestionarul*, cât și organizarea unui *focus group*, metodă calitativă ce a favorizat prin intermediul dezbaterii, conturarea și clarificarea ipotezelor ce au stat la baza cercetării.

Lucrarea are ca punct de plecare *ipoteza* conform căreia, presa aservită politic influențează relațiile comportamentale interumane, actul lingvistic denaturând realitatea unei comunități, raportul cognitiv comportamental al omului de rând, cititor al presei locale cotidiene. În presa scrisă, utilizarea limitării voite a metalimbajului, a redundanței, poate crea discrepante enorme, divergente în lupta împotriva suprimării dreptului individual la libera exprimare și creativitate. Se creează astfel o entropie informațională ce are menirea de a dezorienta cititorul și a imprima acestuia o imagine deformată, eronată asupra realității comunității în care trăiește. De-a lungul anilor, evenimentialitatea societății noastre a fost influențată de un timp și spațiu bine determinat, dar și de o formă de întărire a informației și un discurs concretizat în stereotipizare și de ce nu, chiar schematizare excesivă. Se suprima astfel opinia adevărată și se impuneau comportamente morale ce limitau progresul, cunoașterea, creativitatea estetică și lingvistică sau o eventuală dorită lărgire a orizontului cultural, politic și ideologic. Existența unei singure surse de actualizare și dependența acesteia de puterea statală, poate influența deformarea voită și nelimitată a informației. Triada adevăr, realitate și zvon poate avea anumite implicații sociale.

Uneori, cele trei concepte menționate, constituie o echipă care are drept finalitate dezinformarea opiniei publice. Ipoteza proiectului de cercetare corespunde punctual obiectivelor specifice.

În perioada comunistă, structura autoritară a puterii a produs decăderea societății civile, stagnarea vieții intelectuale, mortificarea oricărui impuls creator. Eșecul economic a cauzat și el suferințe imense populației. Personalizarea puterii, cultul neînfrânat al personalității, încălcarea brevetelor, a drepturilor omului, megalomaniile ultimului Ceaușescu au marcat degenerarea progresivă a regimului.

CAPITOLUL III este intitulat CONTEXTUL SOCIAL ȘI POLITIC AL EPOCII. Prin intermediul acestei primei părți am încercat o abordare dinspre general spre specific. Mai întâi am prezentat situația Europei în secolul XX, situată sub spectrul totalitarismului. Am redat mai apoi circumstanțele ascensiunii puterii comuniste în România, dar și câteva considerații generale cu privire la istoricul, statutul și caracteristicile presei mureșene românești în acest regim comunist.

CAPITOLUL IV poartă numele cotidianului ce constituie de fapt obiectul cercetării: STEAUA ROȘIE. Această parte este dedicată în totalitate cotidianului mureșean *Steaua roșie*. În calitate de cercetător, am încercat să realizez o analiză a ziarului din mai multe puncte de vedere. După ce am ilustrat mai întâi câteva considerații despre publicație, am prezentat subiectele din realitatea sa internă. Am alcătuit ulterior un subcapitol ce cuprinde toate modificările survenite în perioada comunistă asupra acestui cotidian local. Am detaliat aici atât funcțiile generale ale cotidianului cât și o analiză a articolului comunist și a caracteristicilor acestuia influențat fiind de limba de lemn utilizată în stil propagandistic, dar și de ortografia și aspectul grafic într-o complexă schimbare. Într-un final am menționat colaboratorii diferitelor genuri jurnalistice care s-au evidențiat prin calitatea activității lor continue.

CAPITOLUL V e identificat sub denumirea: PROLET CULTISM, DESTINDERE ȘI MATURITATE. Urmează aici o parte consistentă a lucrării ce cuprinde o periodizare a celor trei etape specifice comunismului românesc. Ilustrarea progresistă a situației din economie și agricultură, a raportului dintre națiunile conlocuitoare, schimbările survenite în cadrul vieții de partid și a formelor de agitație și propagandă, dar și poziția pe care femeia o ocupa în diferite perioade ale comunismului sunt toate subiecte dezbătute detaliat prin intermediul unui într-un limbaj accesibil. Temele se regăsesc în fiecare dintre subcapitolele perioadelor precizate, tocmai pentru a ilustra schimbările și intervalul de timp specific implementării acestor noi decizii menite

să contureze exacerbata credință ideologică și modificările de regim care au avut loc în perioada apariției cotidianului local *Steaua roșie*, mai precis între 1952 și 1989. Schimbările se degradează într-o nouă formă de putere declanșând astfel un nou cult al personalității al cărui traseu ascendent va culmina prin autodistrugere datorită ambiției exagerate impuse în dezvoltarea sub semnul României socialiste a industriei economiei, agriculturii și culturii.

CAPITOLUL VI este un capitol complex. STEAUA ROȘIE IN MEMORIAM. PROIECȚIE ÎN MENTALITATEA COLECTIVĂ ilustrează retorica interviului sub forma unor confesiuni publice și ancorarea în realitatea contemporană. Sunt redată practic o serie de 10 interviuri ale unor personalități ce au avut un rol hotărâtor în presa locală mureșeană și a căror experiență depășește uneori 60 de ani în domeniul jurnalistic. Acestea sunt bazate pe un set de întrebări comune și pe întrevederile avute cu reprezentanții de seamă ai cotidianului *Steaua roșie*. Vorbim despre cei care au trăit și conturat totodată profilul *omului nou*, ilustrând în paginile ziarului realitățile comunității mureșene. Pentru ca tabloul să fie cât mai complet, am încercat să reprezint fiecare secție: social-politic, economic, cultural, viața de partid. Astfel am ilustrat *povestea vieții* mai multor reprezentanți ai redacției.

- **Ioan Cismaș** relatează experiența presei trăită în perioada comunistă, demitizând în același timp subiectul *frăției naționalităților conlocuitoare*. Interviul dumnealui reprezintă o excepțională frescă a unui episod sensibil, a unor zile incandescente de martie. Astăzi, la mai bine de 60 de ani de activitate redacțională, este șef de secție și responsabil al secției cu profil social-politic.
- **Ioan Husar** este actualmente președinte al societății și redactor-șef al ziarului mureșean local *Cuvântul liber*. În dezvoltările sale, povestește despre *progresele evidente* la nivel local, despre industrializarea orașului, sărbătorirea cu mult fast a festivalurilor dedicate regimului comunist, realizând în același timp un tablou detaliat al poziționării cotidianului *Steaua roșie* (actualul *Cuvântul liber*) în arealul publicațiilor mureșene oferind date clare despre evoluția colectivului de-a lungul vremii, efectele crizei postdecembriste și distincțiile, premiile obținute.
- Viața de partid ne este prezentată prin mărturia domnului **Nistor Man**, profesor, fost deținut politic, ale cărui uimitoare amintiri dezvăluie cruzimea și atrocitățile *Securității*. Născut în 1929, domnul profesor relatează povestea cutremurătoare a unui tânăr care la 14 ani a fost aruncat în ghearele crunte ale realității comuniste. A fost condamnat de trei ori: pentru

dorință, pentru vorbă și pentru gând. Spun acest lucru pentru că primii cinci ani de pedeapsă i-a obținut din *dorința* de a da naștere unei grupări anticomuniste, următorii doi ani i-a primit pentru *vorbă*, atitudinea necorespunzătoare pe care a avut-o în închisoare, iar cea mai mare pedeapsă, cei 22 de ani i-a primit datorită unei mărturisiri false ce viza anumite *gânduri*, proiecte sau planuri de viitor pe care s-ar fi presupus că și le-ar fi făcut în timpul detenției. Toate poveștile sunt cutremurătoare, demne de a fi cuprinse într-un serial care să contureze minuțios oculte comunistului.

- **Răzvan Ducan**, un profesionist, un colaborator al ziarului *Steaua roșie* care a debutat în paginile acestuia în anul 1985. În interviul dumnealui prezintă experiența comunistă, dar și *relația extraordinară* pe care a avut-o cu unii colaboratori pe care îi și numește. Se remarcă a fi un extraordinar *poet*, exemplificând acest lucru printr-un poem intitulat *Iisusa*. Versurile sunt dedicate lipsei de valorizare a femeii în perioada comunistă. Domnul Ducan răspunde la toate întrebările adresate, participând serios la conturarea tabloului.
- **Martha Izsák**, renumita scriitoare, este fiica redactorului Ștefan Izsák care a publicat numeroase articole pe diferite teme culturale. Doamna povestește despre memoriile *din redacție*, amintindu-i pe Atanasie Popa, Lazăr Lădariu și alți redactori, persoane din echipă. Subliniază totodată relațiile ziarului cu colaboratori din alte țări, emigrați în străinătate.
- **Zeno Fodor** realizează o extraordinară evocare a perioadei comuniste din perspectiva teatrului, a manifestărilor culturale și a rubricii tematice pe care zeci de ani (fără întrerupere) a realizat-o. În interviul dumnealui, menționează aspecte interesante privind *cenșura* unor piese de teatru la nivelul local, dar și măsurile drastice ale *Securității*, împotriva copiilor ai căror părinți erau în vizor. Accentele biografice își fac simțită prezența și încununează cu succes această întrevvedere deosebit de plăcută.
- **Nicolae Băciuț** immortalizează un interviu complex, care abundă în adevăruri văzute prin prisma unui scriitor, a unui om de cultură. Creionează un portret cuprinzător al lui Nicolae Ceaușescu, evidențiind *perioada cultului* acestuia și felul în care simplul cetățean participa la conturarea acestei himere. Într-un stil unic și impozant reușește să capteze atenția pe parcursul tuturor răspunsurilor pe care le oferă, accentuând în sufletul cititorului dorința de a cunoaște, de a-l reciti, de a-l asculta.
- **Mariana Cristescu**, șefa Secției de Cultură și Artă, deține un rol important în conducerea ziarului *Cuvântul liber*, unde încă publică editorialul în fiecare zi de miercuri. Modalitatea

prin care o tânără de succes din capitală alege să vină într-un oraș din provincie și reușește să treacă de la radio la ziar este interesantă și captivantă. Sunt abordate diferite teme printre care și **poziționarea femeii mureșene** în perioada comunistă. Mariana Cristescu este astăzi singura prezentă feminină din județ care a fost reconfirmată ca *Nobilă Doamnă a Ordinului Teuton al României*, un titlu onorific care-i permite să fie cuprinsă și în Academia Teutonă.

- **Lazăr Lădariu**, un profil al studentului ardelean conturat încă de timpuriu, contribuind astfel la metamorfozarea copilului sânguincios și neastâmpărat într-un adult performant, biruitor al sezonului înfloririlor. „Soră și frate fiindu-mi gazetăria și scrisul, trecător pe scara lumii, martor și luptător pe baricada neliniștii, am înaintat conștiincios în viață până în locul de unde, și înapoi și înainte, pot vedea acum totul.”¹
- **Boroș Ștefan Tety** împreună cu soția dumnealui **Iлона Sajgö** (Ileana Boroș în paginile ziarului *Steaua roșie*) ne prezintă cu amuzament și degajare întreaga poveste a debutului în paginile ziarului *Steaua roșie* încă de la începutul anului 1970. Relatarea cuprinde și aspecte interesante, referitoare la anumite premii **cenzurate și concursuri interzise** din domeniul graficii, dar și realizări, aprecieri din perioada comunistă, postdecembristă și planuri de viitor.

Interviurile împărtășesc experiențe personale ale celor invitați, rămânând vii testimonianțe ce aduc la cunoștința cititorilor tezei detalii marcante despre lucrurile care nu se știau și nu se puteau scrie în ziar. Sunt cuprinse amănunte despre spectacole cenzurate, premii anulate, oameni nevinovați și condamnați, pedepse executate din vina principiilor Securității, cărți publicate, dorințe neîmpărtășite sau regrete nespuse. Această însemnată parte a lucrării, dedicată interviurilor cu foști colaboratori ai ziarului *Steaua roșie*, este menită a contura o istorie vie, trăită a acestei publicații, a muncii depuse de colectiv, dar și a atmosferei epocii și a celei din redacție. Discuțiile permit creionarea unei imagini complexe și oferă o altă perspectivă asupra activității depuse la pregătirea apariției acestui ziar. Sunt cuprinse câteva aspecte definitorii pentru contextul apariției acestui ziar, ceea ce a însemnat această instituție în zilele comunismului, oferind date despre iluzoria realitate trecută, limbaj, conținut informativ, management, resurse umane, finanțare, poziționare în piață, relația cu celelalte ziare, premii și distincții obținute.

¹ <https://www.zi-de-zi.ro/2019/01/03/lazar-ladariu-o-viata-dedicata-limbii-romane/>, accesat în 24 mai 2022.

Odată cu prăbușirea regimului comunist din România, urmare a Revoluției din decembrie 1989, publicația *Steaua roșie* își pierde rațiunea de a fi și își încetează existența, transformându-se într-una nouă, *Cuvântul liber*, care își propune și își asumă delimitarea netă de trecut și se proclamă a fi un cotidian democratic, dedicat intereselor populației și decis să nu mai fie aservit politicului. Pentru realizarea acestei imagini a realităților vieții în perioada comunistă în România, în județul Mureș, am apelat și la *surse generale*, referitoare la noțiuni abstracte sau la realitatea istorică a momentului. Cel mai important rol îl ocupă însă studiul articolelor publicate în ziarul de referință al perioadei respective la nivelul județului Mureș, *Steaua roșie*. Prin intermediul tezei se urmărește parcursul prin timp al cotidianului mureșean și influența mediului socio-politic asupra evoluției sale, evidențiind totodată influența presei asupra societății vremii.

Finalitatea studiului a fost atât conștientizarea impactului psihologic al presei asupra mentalității colective, aprofundarea influenței în remodelarea comportamentului individual, cât și necesitatea conturării unui tablou pictografic al realității locale din perioada comunistă și determinarea rolului propagandei ideologice în conștiința mureșeanului de rând.

Cuvinte cheie: *cuvânt, putere, cotidian, Mureș, ideologie, control.*

CUPRINS

Lista abrevierilor și a figurilor existente.....	8
Lista tabelor din lucrare.....	10
INTRODUCERE.....	12

A. PARTEA TEORETICĂ

CAPITOLUL I. COMUNICARE ȘI JURNALISM. DELIMITĂRI CONCEPTUALE.....	20
1.1. Comunicare – cadru conceptual.....	20
1.2. Evoluția comunicării de la minimalism la complexitate	23
1.3. Tipuri de comunicare.....	25
1.4. Informație și limbaj.....	31
1.5. Influența mass-media și importanța jurnalismului de calitate.....	32
1.6. Denaturarea discursului journalistic.....	35
1.7. Discursul journalistic ca mijloc de aservire.....	37

B. PARTEA PRACTICĂ – STUDIU DE CAZ

CAPITOLUL II. METODOLOGIA CERCETĂRII.....	43
2.1. Context și obiective.....	43
2.2. Ipoteza cercetării.....	45
2.3. Poziționarea epistemologică și metodologică.....	46
2.4. Operaționalizarea constructelor ipotetice.....	49
2.4.1. Analiza și interpretarea rezultatelor cercetării	49
2.4.2. Rezultate.....	64
CAPITOLUL III. CONTEXTUL SOCIAL ȘI POLITIC AL EPOCHII.....	70
3.1. Europa secolului XX sub spectrul totalitarismului.....	70
3.2. Ascensiunea și consolidarea puterii comuniste în România.....	72
3.3. Apariția jurnalismului socialist – considerații generale.....	78
3.4. Tipologii de control totalitar în presa românească.....	81
3.5. Apariții mediatice în Transilvania. Breviar.....	88
CAPITOLUL IV. <i>STEAUA ROȘIE</i>	93
4.1. Scurte considerații despre publicație.....	93
4.2. Periodizarea itinerarului ideologic impus presei comuniste.....	95
4.3. Subiectele din realitatea internă.....	104
4.4. Caracteristici ale cotidianului <i>Steaua roșie</i>	108
4.4.1. Funcții generale.....	108
4.4.2. Articolul communist.....	111
4.4.3. Analiza articolului communist.....	114
4.4.4. Inflexiuni ale discursului aniversar.....	116
4.4.5. Ortografia și aspectul grafic.....	123
4.4.6. Colaboratorii.....	139

CAPITOLUL V. PROLET CULTISM, DESTINDERE ȘI MATURITATE.....	141
5.1. <i>Perioada începuturilor: 1952-1964</i>	141
5.1.1. Introducere.....	141
5.1.2. Temele abordate la început de drum în <i>Steaua roșie</i>	143
5.1.2.1. Economia și agricultura.....	144
5.1.2.2. Cultura proletară.....	147
5.1.2.3. Naționalitățile conlocuitoare și prietenia româno-sovietică.....	148
5.1.2.4. Viața de partid.....	151
5.1.2.5. Forme de agitație și propagandă.....	153
5.1.2.6. Femeia stahanovistă.....	156
5.1.2.7. Realitățile internaționale.....	159
5.2. <i>Epoca destinderii: 1965 – 1974</i>	161
5.2.1. Privire de ansamblu asupra perioadei.....	161
5.2.2. Evoluția ziarului <i>Steaua roșie</i> în contextul perioadei de aparentă relaxare.....	162
5.2.2.1 Economia și agricultura.....	165
5.2.2.2. Pseudo-relaxarea culturală.....	169
5.2.2.3. Iconografia de partid în perioada relaxării.....	176
5.2.2.4. Mureșencele anilor '70, oglindă a presei locale.....	184
5.2.2.5. Atitudinea pacifistă și minoritățile din Transilvania.....	190
5.2.2.6. Orientarea politico-ideologică a tineretului.....	192
5.2.2.7. Spicuri din lumea capitalismului.....	196
5.3. <i>Perioada cultului ceaușist: 1971 – 1989</i>	198
5.3.1. Schimbări grafice și de design specifice perioadei.....	198
5.3.2. Diapazon tematic communist.....	200
5.3.2.1. Limba de lemn – specificul comunicării în communism.....	201
5.3.2.2. Cultul ceaușist.....	206
5.3.2.3. Succinte analize propagandistice.....	214
5.3.2.4. Valențe ale eficienței economico-culturale.....	217
5.3.2.5. Tematica minorităților.....	225
5.3.2.6. Problema implicării femeilor în viața publică.....	227
5.3.2.7. Știrile externe.....	231
5.4. <i>Cuvântul liber, succesul în timp al ziarului Steaua roșie</i>	233
CAPITOLUL VI. <i>STEAUA ROȘIE</i> IN MEMORIAM. PROIECȚIE ÎN MENTALITATEA COLECTIVĂ.....	238
6.1. Retorica interviului sub forma confesiunii publice și ancorarea în realitatea contemporană.....	239
6.1.1. Editorial.....	239
6.1.1.1. Ioan Cismaș.....	239
6.1.1.2. Ioan Husar.....	252
6.1.2. Viața de partid.....	259
6.1.2.1. Nistor Man.....	259
6.1.3. Cultura.....	264

6.1.3.1. Martha Izsák.....	264
6.1.3.2. Nicolae Băciuț.....	266
6.1.3.3. Răzvan Ducan.....	278
6.1.4. Arte.....	285
6.1.4.1. Teatru.....	285
6.1.4.1.1. Zeno Fodor.....	285
6.1.4.2. Literatura.....	295
6.1.4.2.1. Lazăr Lădariu.....	295
6.1.4.3. Muzica.....	297
6.1.4.3.1. Mariana Cristescu.....	297
6.1.4.4. Caricatura.....	302
6.1.4.4.1. Boroș Ștefan Tety.....	302
CONCLUZII.....	308
ANEXE.....	322
BIBLIOGRAFIE.....	328
LUCRĂRI GENERALE.....	328
BIBLIOGRAFIE CRITICĂ.....	331
DICȚIONARE.....	331
ANTOLOGII.....	331
STUDII CRITICE ÎN VOLUM.....	331
STUDII CRITICE ÎN ARTICOLE.....	332
RESURSE ONLINE.....	332
BIBLIOGRAFIA PRIMARĂ.....	333